

М. А. ДЕМЧЕНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 49(2), с. 43–46

Досліджуються особливості формування в сучасній Україні власного національного інформаційного простору під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

У кожній окремо взятій державі формується і з часом потужно розвивається власний національний інформаційний простір. Об'єктивно такий простір може існувати лише у відповідності з тим, якою є державна інформаційна політика. Тому найперше маємо брати до уваги розвиток світового та водночас національного інформаційного простору, державної політики, яка обстоює такий простір. Так, українська дослідниця О. В. Чернецька доречно вказує на те, що у світовій масовокомунікаційній та політологічній думці існує дві основні концепції щодо ролі держави в галузі масової комунікації. Прибічники першої вважають, що сучасна західна держава змушена була в умовах глобалізації зреагувати на зміни в корпоративних структурах і в структурі самої індустрії (так само, як і на технологічні зміни і зміни у сфері послуг) як на необхідність і даність. Прибічники другої точки зору вважають, що вище вказані зміни проходили за умови активного законодавчого, регулятивного та політичного керування з ними з боку держави [2, 80].

На нашу думку, швидше, треба вести мову про подвійну роль держави у комунікаційній політиці і діяльності — констатуючу і регулятивну.

Вочевидь, що такі функції держави (до мінування будь-якої з них) принципово да-

лися взнаки за чотирьох основних процесів, що нині потужно розвиваються у масовокомунікаційній сфері: комерціалізація, лібералізація, приватизація й інтернаціоналізація. Для сучасної України найбільш помітним є перший і третій процеси.

Друга особливість формування національного інформаційного простору в Україні, як і в більшості так званих пострадянських, постсоціалістичних країн, розпочиналася після достатньо принципових змін, що відбулися в світі та головним чином у Європі. Такі зміни стосуються міжнародної напруженості за рахунок завершення “холодної війни”, падіння жорстких тоталітарних режимів у багатьох країнах Західної, Центральної, Східної Європи. Ці процеси безпосередньо торкнулися й України, її нинішньої ситуації.

Підкреслимо, перехід таких країн, у тому числі й України, до нового інформаційного порядку, до нової соціальної системи відносин був і є досить неоднозначним, складним і суперечливим. Довелося відмовлятися від інформаційних систем (насамперед їх політизованих моделей, що існували за часів СРСР) і переходити до більш демократичних. Швидко позбавитися недоліків функціонування інформаційного простору, утвореного КППС, практично неможливо. І до сьогодні такий вплив інформаційного простору КПУ відчу-

вається, є гальмом процесу демократизації ЗМІ.

Варто брати до уваги й те, що нині, як зазначають українські дослідники, помітно зросла кількість, так би мовити, рекомендаційних міжнародних норм у галузі комунікації на шкоду договірним нормам. Саме універсальні норми обов'язкового характеру дають змогу вирішити більшість проблем, що виникають, особливо в галузі стандартизації систем обміну інформацією.

Аж ніяк не можна обійти і не обійдемо другу проблему: усі посткомуністичні країни, у тому числі й Україна, не стільки вирішують проблему входження у світовий інформаційний простір, скільки проблему становлення власного інформаційного суспільства, а основою його і є інформаційно-комунікативна національна система. В Україні на сьогодні, наприклад, немає жодної політичної партії, об'єднання, сили, фракції, руху, які б не використовували у своїй діяльності на свій розсуд засоби масової інформації. Взаємини партій, зокрема і преси, як одного з надзвичайно поширених і активних засобів інформації, німецький політолог П. Дагтоглу розглядає, поділяючи пресу на шість категорій: партійна преса; преса, пов'язана з діяльністю партій; партійно спрямована преса; надпартійна преса; всепартійна преса; протипартійна преса. Такий поділ можна сповна робити в Україні.

Партійна залежність та орієнтація преси — це не вияв сучасного ідеологічного життя чи відносин. Фактично взаємозв'язок партій і видань масового характеру виник ще у XVIII ст., з початком буржуазних європейських революцій. Політичні сили в цих революціях швидко зрозуміли й усвідомили величезне значення газет і журналів, а пізніше — радіо (Німеччина), телебачення, електронних засобів інформації (США) у формуванні громадської думки, політичних орієнтацій громадян.

Третя особливість формування національного інформаційного простору в Україні пов'язана з глобалізаційними процесами, з домінуванням інформаційних суспільств, де діють технології так званого “наскрізного”

проникнення в інші суспільства. Лідерство в опануванні такими “технологіями” належить, безумовно, США. За твердженнями дослідників, США фактично володіють майже 90 % ЗМІ, скажімо, у країнах Латинської Америки. Так, найбільший мексиканський журнал “Сьємпре” констатував уже два десятиліття тому, що Мексика переживає справжнє ідеологічне нашествя США. Поруч із капіталовкладеннями у мексиканську промисловість і торгівлю північноамериканські компанії глибоко проникли в духовні сфери нашого життя. Корпорації США чітко тримають під контролем нашу пресу і видавничу справу.

Не краще складається ситуація і в “нових” європейських державах. Так, за даними Європейського об'єднання журналістів, чотири п'ятих ЗМІ Польщі нині перебувають під контролем іноземних капіталів, половину журналів і кожен четверту щоденну газету в країні видають німецькі магнати. Лише концерн Verlagsgruppe Passau володіє 80 % ринку регіональної преси, 12 газетами, трьома телеканалами і багатьма рекламними виданнями. Така сама ситуація і в багатьох інших постсоціалістичних європейських країнах — 60 % загального тиражу, скажімо, чеських газет теж контролюють німці.

Формування національного інформаційного простору в сучасній Україні є інтеграційною особливістю. Тобто в контексті гострих глобалізаційних процесів, що наявні в світі, істотного значення, як підкреслювалося, набуває розвиток українського інформаційного простору порівняно із системами інформації, які існують в інших країнах. Йдеться про такі особливості, які пов'язані з характером політичних систем, а саме: англо-американська (США, Канада, Англія, Австралія); політичні системи континентально-європейського світу (ФРН, Італія, Франція); доіндустріальна, або частково індустріальна система (країни Азії, Латинської Америки); політичні системи тоталітарного типу (фашистська Італія, нацистська Німеччина), де існує надмірна централізація усього життя [1]. Хоча така класифікація і складна, однак пов'язана вона насамперед з рівнем соціально-економічного, суспільного розвитку країни.

Не аналізуючи ґрунтовно конкретні особливості функціонування інформаційно-комунікативних систем у країнах з означеними політичними системами, зазначимо при цьому загальну і характерну особливість важливого питання: чим вищий та інтенсивніший рівень демократичного розвитку має суспільство, тим менш залежними від держави є в ньому засоби масової інформації, усі складові інформаційно-комунікативної системи. І навпаки, у тоталітарних і авторитарних суспільствах така залежність є надто сильною як від держави, так і від правової, особливо політичної еліти цієї держави, від тих політичних, ідейно-моральних засад, на яких вони існують і діють.

Зрозуміло, що при цьому варто розглядати місце і роль інформації саме у суспільствах з найвищим технічним, технологічним рівнем розвитку — США, Японія, ФРН тощо. Річ у тому, що в цих країнах фінансово-економічні, організаційні, технологічні та інші умови для функціонування інформації вигідно відрізняються від інших країн [3].

З посиленням розвитком інформації, як підкреслює у своїй інформаційній праці І. В. Рибак, гостро постають питання легітимації влади. Авторка констатує, що: “1) відбувається трансформація легітимаційних/делегітимаційних практик під впливом активної інтервенції інформаційно-комунікативних феноменів у політикум; 2) ці процеси здійснюються не лише у реальному інституціональному політичному просторі, а й у віртуальному (інформаційно-комунікативному); 3) відбувається системна медіатизація означених практик в Україні; 4) суспільне визнання влади — це перетинання в “інформаційно-комунікативній ефективності” [4, 10].

Інформаційний простір, комунікативні системи будь-якої держави — об’єктивна складова і невід’ємний атрибут її повноцінного функціонування. Такий простір обстоюється, насамперед, за рахунок існування інформаційно-комунікативних систем, які зі свого боку утворюються відповідно до політичних систем, устрою певного суспільства, завдань, які воно вирішує.

У переважній більшості країн політико-правові засади інформаційно-комунікативної системи, окремих її складових визначаються конституціями, відповідними законами, указами, розпорядженнями президентів, рішеннями урядів тощо. Україна в цьому плані не є винятком, хіба що лише у частині особливостей перелічених актів і документів. Однак ця проблема потребує більш ґрунтовного розгляду, оскільки постає питання достатності, ефективності політико-правової бази стосовно забезпечення активності участі держави у функціонуванні ЗМІ і, навпаки, рівня участі ЗМІ у процесах державотворення.

Питання інформації для сучасної, новітньої України, стану та особливостей інформаційного простору, його розвитку, становлення і захисту постало з перших років після проголошення незалежності саме в контексті: а) особливостей власного національного державотворення; б) загальносвітових, загальноцивілізаційних глобалізаційних процесів. Принципового значення тут набуло саме те, що: інформація може спрацювати і на позитив, і на негатив; інформація не лише відтворює, а й формує думку, політичний, соціальний простір. Вона може істотно впливати на всі сфери життя суспільства, на всі суспільні процеси одночасно. Особливе значення, як зазначалося вище, це має саме для нестабільних суспільств, так званого перехідного стану, в яких демократичні процеси, формування громадянського суспільства лише започатковується, набирає ваги.

Отже, в сучасній Україні певною мірою сформовані основи нової інформаційно-комунікативної системи, яка, з одного боку, має обстоювати власні національні інтереси, а з другого — дає змогу співпрацювати з іншими країнами.

Література

1. Васильєва-Чекаленко Л. Д. Україна в міжнародних відносинах (1944–1996) / Л. Д. Васильєва-Чекаленко. — К.: Освіта, 1998. — 342 с.
2. Зернецька О. В. Глобальні трансформації систем масової комунікації: дис. ... д-ра політ. наук :23.00.04 —

політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку / О. В. Зернецька. — К., 2000. — 358 с.

3. Информационная технология, экономика, культура. Сборник обзоров и рефератов. — М., 1995.

4. Рибак І. В. Вплив інформаційно-маніпулятивних технологій на процес легітимації політичної влади в Україні: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. — політичні інститути та процеси / І. В. Рибак. — К., 2015. — 25 с.

Формування національного інформаційного простору в Україні має свої специфічні особливості, пов'язані зі світовими та національними трансформаційними процесами.

Formation of the national information space in Ukraine has its own specific features associated with the international and national transformation processes.

Формирование национального информационного пространства в Украине имеет свои специфические особенности, связанные с мировыми и национальными трансформационными процессами.

Надійшла 13 квітня 2016 р.